

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Β'. - ΤΕΥΧΟΣ ΙΒ'.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1880

Οὐκ ἔστι περὶ δού ἂν θεοτίμου ἄνθρωπος
βουλευσάτω ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οικείων. (Πλάτ. Θεαγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1880

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Β΄.

ΜΑΙΟΣ ΚΑΙ ΙΟΥΝΙΟΣ 1880

ΤΕΥΧ. Ζ΄ ΚΑΙ Η΄.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ.

Εἰς τὴν ἐρώτησιν «τί ἐστὶ παιδαγωγία ;» δύναται νὰ δοθῇ ἡ ἀπόκρισις, ὅτι «ἡ παιδαγωγία εἶναι τὸ θετικὸν μέρος τῆς νομοθεσίας.» Διότι τῷ ὄντι ὁ νόμος εἶναι ἀρνητικὸς, λέγει τί δὲν πρέπει νὰ κάμνωσιν οἱ πολῖται καὶ ὀρίζει τὰς ποινάς, αἵτινες ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς παραβάτας τῶν ἀπαγορεύσεων τούτων, ἐνῶ διὰ τῆς παιδαγωγίας ζητοῦμεν μᾶλλον νὰ διδάξωμεν, τί πρέπει νὰ κάμνωσιν οἱ πολῖται. Κυρίως δὲ ἡ νομοθεσία προϋποθέτει τὴν παιδαγωγίαν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ νόμος λέγει «ὁ κλέπτης τιμωρεῖται μὲ τόσων μηνῶν φυλάκισιν», δηλ. «μὴ κλέψῃς· διότι θέλεις τιμωρηθῆ οὕτως·» ἀλλὰ διὰ τῆς παιδαγωγίας πρέπει νὰ μάθῃ ὁ παῖς, ὁ μέλλων πολίτης, ὅτι ὀφείλει νὰ σέβηται τὴν ξένην ἰδιοκτησίαν καὶ ἔτι πλεόν τούτου, ὅτι ὀφείλει ἐκ τῆς ἰδίας του περιουσίας, διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων καὶ νὰ βοηθῇ τοὺς ἄλλους, περὶ οὗ οὐδαμῶς ὁ νόμος μεριμνᾷ. Ὅσῳ λοιπὸν τελειότερα εἶναι ἡ παιδαγωγία ἔθνους τινός, τόσῳ ἀδεέστερον νόμων καθίσταται τοῦτο. Καὶ κάκιστον μὲν εἶναι τὸ ν' ἀργῶσιν οἱ νόμοι, μὴ ἐφαρμοζομένων τῶν ποινῶν κατὰ τῶν ἐγκληματιῶν· ἄριστον ὁμῶς, ἐὰν οὗτοι ἀργῶσι δι' ἔλλειψιν κατηγορίας ἢ τοι παραβάσεως· ἡ δὲ πληθὺς τῶν νόμων πάντοτε ἐθεωρήθη σημαίνουσα κακονομίαν. Ἐκτὸς τούτου οἱ ἄριστοι νόμοι καὶ ἡ αὐστηρὰ αὐτῶν ἐφαρμογὴ ἐπανορθοῦσιν ἀπλῶς ἀδίκημα διαπραχθέν, ἢ δ' ἐπανόρθωσις αὕτη ἐκτελεῖται δυστυχῶς πολλάκις δι' ἴσου ἐννόμου ἀδικήματος. Ὁ Α εφόνευσε τὸν Β καὶ ὁ νόμος καταδικάζει εἰς θάνατον τὸν φονέα Α. Ἴδου δύο φόνοι, ὧν τὸν ἕτερον διαπράττει ὁ νόμος.

Ἡ παιδαγωγία σκοπεῖ, ἂν μὴ νὰ καταργήσῃ, τοῦλάχιστον νὰ περιορίσῃ τὴν τοιαύτην τῶν νόμων λειτουργίαν διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν κακῶν καὶ ἀπηγορευμένων πράξεων, σκοπεῖ καὶ τι πλέον, ν' ἀντικαταστήσῃ τὰς ἀπηγορευμένας πράξεις δι' ἄλλων, περὶ ὧν ὁ νόμος δὲν φροντίζει, δι' ἀγαθῶν πράξεων. Οὕτω δέ, ἐνῶ ἡ νομοθεσία προτίθεται διὰ τῆς τιμωρίας νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐγκλήματος διαταραττομένην κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν ἄρμονίαν, ἡ παιδαγωγία ἀγωνίζεται νὰ στερεώσῃ τὴν ἄρμονίαν ταύτην διὰ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως τῶν νέων μελῶν αὐτῆς καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἐδραζομένην εὐδαιμονίαν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν πρόοδον τῆς πολιτείας.

Τὰς ἀληθείας ταύτας φαίνεται, ὅτι καλῶς ἐνόησαν πολλὰ ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος καὶ μάλιστα πάντων οἱ Ἕλληνες, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον μεγίστην καὶ σοφωτάτην ἐλάβανον πρόνοιαν περὶ τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς, ἀλλ' ἄπερ σπουδαιότατον, τὰ κατ' αὐτὴν συμπεριελάμβανον ἐν τοῖς νόμοις αὐτῶν. Εἰς βεβαίωσιν τούτου ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν τοῦ Λυκούργου καὶ Σόλωνος. Οὕτω δ' ἐδίδετο πολλῶ μείζων σημασία εἰς τὴν παιδαγωγίαν, ἢ ὡς σήμερον κανονίζονται τὰ κατ' αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι βλέπομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γινόμενον, παρ' ἐκείνοις δῆλον ὅτι ἡ ἀγωγή δὲν περιορίζετο εἰς μόνην τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ἐξετείνετο καὶ πολὺ πέραν τῶν ὁρίων αὐτῆς, ἢ μᾶλλον παρηκολούθει τὸν ἄνθρωπον παρ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον· διότι πράγματι οὐδὲν ἄλλο ἢ παιδαγωγικὰ μέτρα ἦσαν οἱ νόμοι οἱ ἐξετάζοντες ἐκ τίνος ἐργασίας ἕκαστος τῶν πολιτῶν ζῆ, οἱ τιμωροῦντες τοὺς μὴ γηροκομοῦντας τοὺς γονεῖς υἱοὺς κλπ, ἵνα παρλίπωμεν τὴν νομοθεσίαν τοῦ Λυκούργου, ἣτις ἦτο κυρίως συνεχῆς παιδαγωγικὴ συνταγή. Οὕτω δ' ἐνόουν τὴν παιδαγωγίαν καὶ οἱ περὶ αὐτῆς φιλοσοφήσαντες, ὡς δύναται ἕκαστος νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς Κύρου παιδείας τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῶν νόμων τοῦ Πλάτωνος. Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους δύναται νὰ ἦναι φιλοσοφωτέρα ἡ παιδαγωγία, εἰς ἐπιστημονικὴν περιωπὴν ἀνυψωθείσα· ἀπολείπεται ὅμως πολὺ κατὰ τὰ ποτελέσματα τῆς παρ' Ἕλλησιν ἰδίᾳ· διότι εἶναι κεχωρισμένη τῆς νομοθεσίας καὶ περιορίζεται εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Ἡμεῖς παρελάβομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ νομοθεσίᾳ ἀπείρους νόμους, ἀντιγράφαντες αὐτοὺς ἐξ ἀπάντων τῶν κωδίκων τῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν· ἀλλὰ πόσον φρόνιμα ἠθέλομεν κάμει, ἂν παρελαμβάνομεν τινὰς τοῦλάχιστον ἐκ τῶν παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν παιδαγωγικῶν νόμων. Παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, φέρ' εἰπεῖν, οἱ νέοι εἰς τοὺς πολίτας ἤδη τελοῦντες ὤμνουσιν ἐν τελετῇ τὸν περίφημον ἐκεῖνον ὄρκον, καὶ παρ' ἡμῖν νῦν ὁ ἐνήλικος γι-

νόμενος ὀφείλει νὰ ὁμώσῃ τὸν ὄρκον τοῦ πολίτου· πόσον ὁμως ψυχρῶς τελεῖται τὸ ἱερώτατον τοῦτο τοῦ πολίτου καθήκον, ἐν τόπῳ καὶ τρόπῳ οὐδὲν διεγείροντι αἴσθημα εἰς ἐκτίμησιν τῆς κριτίμου ἐκείνης στιγμῆς. Τί ἐκώλυεν, ἂν τὰ κατὰ τὴν ὀρκωμοσίαν ταύτην ἐνομοθετοῦντο ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον καὶ οὐχὶ φραγκικῶς; Ἄλλὰ καὶ ἔθιμά τινα διασωθέντα παρὰ τῷ ἑλ. λαῷ, ἂν ἐνισχύοντο, οὐκ ὀλίγον ἤθελον ἐπιδρᾶ ἐπὶ τὴν τοῦ ἔθνους παιδαγωγίαν· διότι τὰ ἔθιμα μείζονα καὶ τοῦ νόμου ἔχουσιν ἰσχύν, οἱ δὲ νομοθέται ἐπωφελοῦνται αὐτὰ ὑπὲρ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἢ εἰσέτι κρατοῦσα παρὰ τῷ λαῷ δισκοβολία καὶ τὸ ἄλμα ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς σοφὸν καὶ πατριωτικὸν νομοθέτην πρὸς ἀναβίωσιν κατὰ μικρὸν τῶν γυμναστικῶν ἀγώνων· ἢ συνήθεια τοῦ μεταβαίνειν οἰκογενειακῶς καθ' ὠρισμένας ἐποχὰς εἰς μοναστήρια ἢ ἄλλας θέσεις ἠδύνατο ν' ἀναζωογονήσῃ κατὰ μικρὸν γενικωτέρας ἔθνικας ἐφορτᾶς. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα παιδαγωγοῦσιν οὐχὶ πλέον ἀμφιβόλους παῖδας ἀλλ' αὐτοὺς τοὺς πολίτας. Ἐκείνη δὲ ἡ παιδαγωγία ἀποφέρει καρποὺς καὶ εἶναι ἀληθῆς, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῶν παίδων ὡς προκαταρκτικὴ τις ἐργασία, παρουσιάζεται ἐνεργὸς ἐν τῷ μετέπειτα πρακτικῷ βίῳ, Ἐὰν δὲ οἱ παῖδες ἀκούωσι μὲν πολλὰ καλὰ καὶ ἀσκῶνται ὀπωροῦν εἰς τινα, δὲν βλέπωσιν ὁμως ταῦτα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἰσχύοντα καὶ ἐφαρμοζόμενα ἐν τῷ βίῳ παρὰ τοῖς γονεῦσι καὶ τοῖς πολίταις, ἄρχονται ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς ἀληθοῦς αὐτῶν ἀξίας καὶ θεωροῦντες τὰ προπαιδεύματα ταῦτα ὡς σχολικὰ τινα ἀγωνίσματα οὐχὶ δὲ ὡς διαρκῆ τοῦ βίου ἐφόδια.

Ἄλλ' ἵνα βλέπωσι ταῦτα οἱ παιδαγωγούμενοι παῖδες, προϋποτίθεται ὅτι ἐπαιδαγωγήθησαν ἤδη οἱ γονεῖς, ἡμεῖς δὲ μόλις χθὲς ἀπηλλάγημεν τῆς δουλείας, ἥτις ἡμισυ ἀρετῆς ἀποαίρνεται ἀνδρα. Τούτου ἕνεκα εἶπον, ὅτι ὁ νομοθέτης ὄφειλε νὰ συμπεριλάβῃ νόμους τινὰς παιδαγωγικούς. Τώρα ὁμως ὄλον τὸ βαρὺ ἀλλὰ καὶ ἱερώτατον τῆς παιδαγωγίας ἔργον πρέπει ν' ἀναθέσωμεν εἰς τὸν διδάσκαλον. Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ παιδαγωγῆ, ὁ διδάσκαλος νὰ παρέχῃ ἑαυτὸν καὶ ὑπόδειγμα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τῆς παιδαγωγίας. Ἄλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἠστοχήσαμεν ὄλως σχεδὸν τοῦ σκοποῦ.

Πολλοὶ φρονοῦσιν, ὅτι ἡ ἀνατροφή καὶ παιδαγωγία εἶναι ἔργον τοῦ οἴκου· τοῦτο μόνον ἐν μέρει εἶναι ἀληθές· διότι οἶκος βεβαίως σημαίνει ἐνταῦθα τοὺς γονεῖς· ἀλλὰ πῶς θὰ παιδαγωγήσωσιν οἱ γονεῖς, ἂν δὲν ἔχωσι λάβει αὐτοὶ ἐν καιρῷ τὴν δέουσαν διαπαιδαγώγησιν; Τὸ σχολεῖον λοιπόν, ἦτοι ὁ διδάσκαλος, εἶναι ὁ κύριος καὶ πρῶτος παράγων ἐν τῇ βαθ-

μιαία τελειοποιήσει τῆς ἀνατροφῆς. Ἄλλ' ἡμεῖς δυστυχῶς καρκινω-
βατικῶς χωροῦντες κατήντησε ν' ἀπαιτῶμεν παρὰ τῶν διδασκάλων
μόνον διδασκτικὴν τινὰ ἐμπειρίαν, μηδαμῶς σχεδὸν προσέχοντες εἰς τὴν
παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἰκανότητα, καὶ τοῦτο, διότι βαθμηδὸν παρ-
ημελήσαμεν ὅλως τῆς τοιαύτης αὐτοῦ τούτου τοῦ διδασκάλου μορφώ-
σεως. Κατὰ τοῦτο εἶπομεν, ὅτι ἠστοχήσαμεν τοῦ σκοποῦ. Αἱ περιστάσεις,
ἐν αἷς τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας εὐρέθη, ἀπήτουν, ὥστε σύν-
τονος νὰ ληφθῆ πρόνοια περὶ τῆς παιδαγωγικῆς αὐτοῦ ἀναμορφώσεως.

Ἡ μακρὰ δουλεία εἶναι νοσώδης κατάστασις, ἥτις βαθμηδὸν ἐξαλείφει
πάσας τὰς ἀρετάς, ἀρετὴ καὶ δουλεία εἶναι δύο ἀντίθετα πράγματα μὴ
δυνάμενα νὰ συνυπάρξωσιν. Ἡ δ' ἐπανάστασις εἶναι ὀξεία τις νόσος, ἥτις
διαταράσσει ὅλον τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμόν. Τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀπὸ τῆς μα-
κρᾶς φθισικῆς καταστάσεως, τῆς δουλείας, ἥτις ἐφθειρε κατὰ μικρὸν πάσας
τὰς ἀρετάς αὐτοῦ, μετέβη κατ' ἀνάγκην (διότι δὲν ἐπέπρωτο ν' ἀποθάνῃ)
εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις ἐπήνεγκε μὲν τὴν καταστροφὴν τῆς δουλείας,
ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν ἐκ θεμελίων διασάλευσιν πάντων καὶ τῶν ἐν μυ-
χαιτάτῳ διασωζομένων λειψάνων ἀρετῆς, ὡς τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς ἄλλα
ἔθνη μὴ ὑποστάντα μάλιστα τὰς φρικτὰς τοῦ ἡμετέρου δοκιμασίας, φέρ' εἰ-
πεῖν, εἰς τὸ Γαλλικὸν μετὰ τὴν μεγάλην τοῦ 89 ἐπανάστασιν.

Ὡς δὲ τὰ ἄτομα οὕτω καὶ τὰ ἔθνη, ἂν ἐπιζήσωσι τοιούτων ἰσχυρῶν
κλονισμῶν, ἔχουσιν ἀνάγκην ἥρωϊκῶν φαρμάκων καὶ πρὸ πάντων ἐμφρο-
νεστάτης ἐπιμελείας καὶ ἰατρῶν σοφωτάτων καὶ φιλανθρώπων. Ἐν τῇ
περιστάσει ταύτῃ ἰατροὶ εἶναι οἱ νομοθέται καὶ κυβερνήται, νοσοκόμοι δὲ
καὶ θεραπευταὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ ὁ κλῆρος.

Τὶ ἐπράχθη δὲ ἐν τῇ κρίσιμῳ ταύτῃ περιστάσει ὑπὲρ τῆς θεραπείας
τοῦ ἔθνους ἡμῶν; Ἀντέγραψαν νόμον τινὰ εὐρωπαϊκοῦ κράτους, πρὸ πολ-
λοῦ ἐν ὑγιεῖ καὶ ὀμαλῇ διατελοῦντος καταστάσει, ἀποβλέψαντες μάλιστα
κυρίως εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν διδασκτέων μαθημάτων, καὶ τὸ ἀντίγραφον
τοῦτο προσηνέχθη εἰς τὸ ἔθνος ὡς πανάκεια κατὰ πάντων αὐτοῦ τῶν δει-
νῶν, ὡς φάρμακον διὰ τὰς χαινούσας πληγὰς του καὶ ὡς ἐνδυναμωτικὸν
διὰ τὸ μέλλον του! Τὸ πάσχον ἔθνος ἔπραξεν, ὡς πρᾶττουσι πλεῖστοι
πάσχοντες μὴ ἔχοντες πολλὴν πεποίθησιν εἰς τοὺς ἰατροὺς των, ἀφῆκε τὸ
φάρμακον σχεδὸν ἀνέπαφον ἐν τῷ περιελήματι αὐτοῦ καὶ ἔμεινε κατακεί-
μενον καὶ περιμένον νὰ ἐνεργήσῃ ἢ φύσις. Καὶ ὁ μὲν ἰατρὸς μετὰ τὴν δό-
σιν τοῦ ἰατρικοῦ ἐνόμισεν ὅτι ἔγεινε πᾶν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γείνη καὶ διέκο-
ψε πᾶσαν αὐτοῦ ἐπίσκεψιν, οἱ δὲ νοσοκόμοι εὕτε γινώσκοντες οὕτε διδα-
χθέντες καλῶς τὴν χρῆσιν τοῦ φαρμάκου, ἐποίουν ὅ,τι καὶ πρότερον —

εφοίτων εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐδίδασκον, βῆτα ἄλφα βα· τὰ γράμματα τῆς ἑλ. γλώσσης εἶναι 24· ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν κόσμον εἰς ἕξ ἡμέρας· 1 οἱ 2 2 . . . Τὸ ἔθνος ἐδιδάσκετο κάτι τι, ἀλλὰ πᾶν ἄλλο ἢ ἐπαιδαγωγεῖτο, πᾶν ἄλλο ἢ ἀνετρέφετο καὶ μάλιστα ἐθνικῶς καὶ θρησκευτικῶς.

Τοιοῦτόν τι ἐγένετο ἐπὶ 50 σχεδὸν ἔτη. Δὲν ἀπέθανε δὲ τὸ ἔθνος· διότι κέκτηται ἐν ἑαυτῷ ἰσχυρότατα στοιχεῖα ζωῆς καὶ πολύτιμα φυσικὰ ἐλατήρια προόδου. Δὲν δύναται ὅμως νὰ ἐξακολουθήσῃ βιοῦν οὕτως εἰμὴ ἐπὶ μεγίστη καὶ ἀνεπανορθώτῳ αὐτοῦ ζημίᾳ, καθ' ὅσον καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς ἔλαβον τεραστίας καὶ ἀπροσδοκῆτους ἐν πολλοῖς μεταβολάς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῇ ὑγιῆς καὶ σπουδαία παιδαγωγία εἰς τὴν ἑλληνικὴν νεότητα, ὅπως δυναθῇ ἡ Ἑλλάς νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν νέαν τῆς ἀναγεννήσεώς της ἀποστολήν. Ἡ προσήκουσα δὲ αὕτη παιδαγωγία δύναται νὰ δοθῇ κυρίως διὰ τῶν σχολείων, μερικώτερον διὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τίς λοιπὸν ἡ ἀποστολή τοῦ δημοτικοῦ σχολείου παρ' ἡμῖν καὶ ποῖον τὸ ἔργον τῶν δημοδιδασκάλων;

Τοῦ δημοτικοῦ σχολείου διττὸς εἶναι ὁ σκοπός, ἡ τοῦ ἤθους τῶν παιδῶν διάπλασις καὶ διαμόρφωσις καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτῶν ἀνάπτυξις· εἰς τὸν διπλοῦν δὲ τοῦτον σκοπὸν ὡς φυσικὸν παρακολούθημα ἔπεται ἡ σωματικὴ ἄσκησις, ἀναγκαία οὕσα εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοπούς. Καὶ ἡ μὲν ἠθικὴ μόρφωσις εἶναι ὁ τελικὸς σκοπός, ἡ δὲ πνευματικὴ ἀνάπτυξις, ἔχουσα καθ' ἑαυτὴν τὴν ἀξίαν της, θεωρεῖται μᾶλλον ὑπηρετικὴ τοῦ πρώτου σκοποῦ. Τὴν ἠθικὴν τῶν παιδῶν μόρφωσιν ἐπαγγέλλεται ἡ παιδαγωγία, ἐνῶ ἡ τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς μεθοδικῆς διδασκαλίας, ὡς ἡ τοῦ σώματος ἄσκησις διὰ τῆς γυμναστικῆς.

Ἡ παιδαγωγία λοιπὸν πρέπει ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ τὴν πρωτίστην νὰ κατέχῃ θέσιν. Ἄνευ τῆς ἠθικῆς διαπλάσεως τῶν παιδῶν ἡ τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξις διὰ τῆς διδασκαλίας οὐ μόνον εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ πολλάκις ἐπιβλαβεστάτη καθίσταται. Ὁ δημοδιδάσκαλος (καὶ ὁ διδάσκαλος ἐν γένει) ὀφείλει μὲν νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ καλλιεργῇ τὰς γνωστικὰς τῶν παιδῶν δυνάμεις, ἀλλὰ τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον πρέπει νὰ ᾔῃ τὸ νὰ παιδαγωγῇ τοὺς παῖδας, νὰ μορφώσῃ τὸ ἦθος αὐτῶν καὶ οὕτω νὰ παρασκευάζῃ τὸν ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα τῶν μελλόντων πολιτῶν.

Ἡ δὲ παιδαγωγία δὲν πρέπει νὰ ᾔῃ κοσμοπολιτικὴ τις, πρέπει νὰ ἔχῃ εἰδικὸν χαρακτῆρα, χαρακτῆρα ἐθνικόν. Ἡ ἰδέα τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ εἶναι ἴσως ἰδέα ὑψηλή, πράγματι ὅμως ἐν ταῖς μερिकाῖς περιστάσεσιν εἶναι ἔννοιά τις κενή, ἂν μὴ ᾔῃ ἀγυρτεία. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι βεβαίως ἄνθρωπος, ἀλλ' ἄνθρωπος ἀνήκων πρῶτον εἰς οἰκογένειαν καὶ δεύτερον εἰς ἔθνος·

ἡ ὑψηλὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδέα πραγματοποιῆται, ἐὰν μορφωθῶσι κατὰ μέρος ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, χρηστοὶ πολῖται· οὐδεὶς δύναται νὰ ὑψωθῆ εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐὰν μὴ πρότερον γένηται μέλος ὑγιᾶς καὶ χρηστὸν τῆς κοινωνίας, τῆς μερικῆς πολιτείας, εἰς ἣν ἐκ γενετῆς ἀνήκει. Ἡ παιδαγωγία λοιπὸν πρέπει νὰ φέρῃ ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Ὡς ἕκαστον ἄτομον οὕτω καὶ ἕκαστον ἔθνος ἔχει τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ, καὶ ὡς ἡ προσωπικότης τοῦ ἀτόμου πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπὸ σπουδαίαν ὄψιν, οὕτω καὶ ἡ ἐθνικὴ προσωπικότης δὲν πρέπει οὐδὲ δύναται νὰ παραβλέπηται ἄνευ μεγίστης ζημίας καὶ ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τοῦ σκοποῦ, ὃν ἡ παιδαγωγία προτίθεται. Αἱ ἰδιαιτέρας λοιπὸν περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἔθνος τι διατελεῖ, αἱ ἰδιοφυαὶ αὐτοῦ, αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, αἱ τάξεις, ἡ θρησκεία, πάντα ταῦτα ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν τοῦ ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἑλληνικοῦ παιδαγωγοῦ εἶναι ἐξαιρετικῶς δυσχερές, ἀλλὰ τούτου ἕνεκα καὶ ἱερώτατον, διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ἐν αἷς τὸ ἡμέτερον ἔθνος εὐρίσκεται, ἄρτι ἐξεληθὸν ἐκ χαλεπωτάτης δουλείας.

Παιδαγωγεῖν εἶναι τὸ σύνολον πράξεων καὶ λόγων, δι' ὧν ἐπιδιώκεται ὁ ἀνωτέρω ρηθεὶς σκοπὸς τῆς παιδαγωγίας. Εἰς παιδαγωγίᾳ συντελοῦσι βεβαίως καὶ βιβλία κατάλληλα· ἀλλ' ἡ ἐνέργεια αὐτῶν εἶναι μετριωτάτη διὰ τοὺς μικροὺς παῖδας· ἃς μὴ ἀπατώμεθα περὶ τούτου. Τόσῳ δὲ μᾶλλον ἡ ἐνέργεια αὕτη ἐλαττοῦται, ὅσῳ μᾶλλον ἅπασα ἡ παιδαγωγικὴ ἐργασία περιορίζεται εἰς μόνον τὰ βιβλία. Πληθὺς βιβλίων παιδαγωγικὴν ιδιότητα διεκδικούντων γράφονται καὶ μεταφράζονται· πολλάκις ὅλη ἡ παιδαγωγικότης αὐτῶν συνίσταται εἰς ἐπαγωγὸν τινα τίτλον. Οἱ συγγραφεῖς ἐκθέτουσιν ἐν διηγήσεσιν (ἐπὶ τὸ μυθιστορικώτερον) ἢ ἐν ἀποφθεγματικῷ τρόπῳ ἰδέας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καλὰς· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐξελέγχονται, ὅτι οὔτε τὸν λαόν, διὰ τὰ τέκνα τοῦ ὁποῖου γράφονται τὰ βιβλία, γινώσκουσιν, οὔτε τὴν κατάστασιν οὔτε τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ. Ἡθέλωμεν ἀπομακρυνθῆ τοῦ σκοποῦ ἡμῶν, ἂν ἐπεχειροῦμεν καὶ μικρὰν ἀνάλυσιν ὀλίγων ἐξ αὐτῶν νὰ ποιήσωμεν. Τὴν παντελῆ ἀχρηστίαν τῶν βιβλίων τούτων ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, πρὸς ὃν δῆθεν ἐγράφησαν, μαρτυροῦσιν αὐτὰ οἱ παῖδες οἱ δι' αὐτῶν τραφέντες, οἵτινες μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων (διότι ἀπλῶς πρὸς ἀνάγνωσιν δίδονται κυρίως) μένουσιν οἱ αὐτοί, οἵοι ἦσαν καὶ πρότερον. Μὴ νομίση λοιπὸν τις, ὅτι ἀρκεῖ νὰ δώσωμεν εἰς χεῖρας τῆς νεότητος καλὸν βιβλίον, ὅπως παραχθῶσι τὰ ἐκ τοῦ σχολείου προσδοκώμενα ἀποτελέσματα τῆς ἠθικῆς μορφώσεως. Μόνον ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ παιδαγωγῆσιν τοὺς παῖδας· τὸ βιβλίον χρησιμεύει ἀπλῶς ὡς

μέσον βοηθητικόν, καὶ τοῦτο ὑπὸ ἐμπείρῳ παιδαγωγῷ. Ἀπόδειξις παρ' ἡμῖν ὁ Γεροστάθης· σπανίως βιβλίον ἐκυκλοφόρησεν ὅσον ὁ Γεροστάθης τοῦ ἀοιδίου Μελαῖ· ἀλλ' ὁ Γεροστάθης δυστυχῶς ἐλάχιστα τέκνα πνευματικὰ δύναται νὰ ἐπιδείξῃ.

Ἐπίσης μεγίστη πλάνη εἶναι νὰ νομίζωμεν, ὅτι τὸ ἀληθές θρησκευτικὸν αἶσθημα ἐγγεννᾶται ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων διὰ τῆς ἐπιπόνου ἀποστηθίσεως πληθύος εὐχῶν καὶ ὕμνων πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν μάλιστα ἦναι γεγραμμένοι εἰς γλῶσσαν καὶ ὕφος ἀκατάληπτον εἰς τοὺς παῖδας.

Ἄλλ' οὐδὲ ἀπλαῖ μόνον συμβουλαί, ἔστωσαν καὶ σοφώταται, ἀποτελοῦσι τὴν παιδαγωγίαν, ἥκιστα δὲ συμβουλαὶ ἄτοποι, οἷαι αἱ ἀποβλέπουσαι εἰς ἐλαττώματα καὶ κακίας, αἷς εὐτυχῶς εἰσέτι ἀγνοοῦσιν οἱ παῖδες.

Ἡ παιδαγωγία εἶναι τὸ μὲν, ἀρνητικὴ, τὸ δέ, θετικὴ. Ἡ μὲν ἀρνητικὴ συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐκρίζωνῃ ἢ νὰ μὴ ἀφίνῃ νὰ ριζοβολήσωσιν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν κακίαι τινές, ἔχουσαι τὴν πηγὴν τῶν ἢ ἐν τῇ φύσει αὐτῇ τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἐν τῇ καταστάσει τῆς κοινωνίας. Ἡ δὲ θετικὴ ζητεῖ νὰ ἐγχαράξῃ βαθέως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδαγωγουμένων ἀρετάς, προσκτωμένας διὰ τῆς ἀσκήσεως ἰσχὺν ἔξεων.

Κατὰ ταῦτα ὁ Ἕλληνας παιδαγωγὸς ὀφείλει τὸ μὲν, νὰ προφυλάττῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀθῶων ἑλληνοπαίδων ἀπὸ τοῦ νὰ μολυνθῶσιν ὑπὸ κακιῶν καὶ ἐλαττωμάτων, τὰ ὅποια εἶναι κατὰ μέγα μέρος τὸ μόνον κληροδότημα τῆς μακρᾶς δουλείας, ἣτις ἐπεβάρυνεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἔθνους ἡμῶν· τὸ δέ, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰς ἀεικλᾶς αὐτῶν ψυχὰς τὰς χριστιανικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρετάς καὶ νὰ ἐξεγείρῃ τὸ αἶσθημα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ.

Ἄλλ' ἡ τοικύτη παιδαγωγία ἀνάγκη πᾶσα νὰ καταστῇ ἐργασία κυρία καὶ οὐσιώδης ἐν τῷ σχολείῳ, οὐχὶ δέ τι πάρεργον ὡς εἶναι νῦν, καὶ ἐν λόγοις μόνον κενοῖς ὑφιστάμενον· οὐδεμίαν ζημίαν προσγίνεται τῇ κοινωνίᾳ, εἰς τυχὸν ὁ παῖς ἀγνοῇ ποῖα ὀνόματα περισπῶνται εἰς τὴν πληθυντικὴν γενικὴν· ἀνυπολόγιστος ὅμως ἡ ζημία, εἰς ἐξέλιθον τοῦ σχολείου μὴ κερτημένος ὡς ἔξεις βαθέως ἐρριζωμένας τὰς βάσεις τῶν ἀρετῶν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἐργασίαν, τὴν τάξιν, τὴν καθαριότητα ἀνάγκη ἐκ τῆς ἀπαλῆς ἡλικίας διὰ καθημερινῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἀσκήσεως νὰ καταστῶσιν ἔξεις ἐν τῷ χαρακτῆρι τῶν παιδῶν. Τὸ σέβας πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, ἡ αὐστηρὰ ὑπακοή εἰς τοὺς νόμους, ἡ βαθεῖα συναίσθησις καὶ πιστὴ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος μόνον ἐν τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ δύναται καὶ πρέπει νὰ ἐγχαράχθῶσιν ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν οὐχὶ ὡς γνώσεις ἀλλ' ὡς ἔξεις· διότι μόνον οὕτως ἔχουσι πραγματικὴν ἀξίαν.

Ἐν ὅσῳ δὲν δοθῇ τοιαύτη διεύθυνσις εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ σχολείου καὶ μάλιστα τοῦ δημοτικοῦ μετὰ ζήλου καὶ σπουδαιότητος, ἧς τὸ ἔργον εἶναι ἄξιον, δὲν δύναται τὸ σχολεῖον οὐδὲ νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Τὸ σχολεῖον ἀνάγκη νὰ ᾖ ὄχι μόνον διδασκῆριον ἀλλὰ καὶ παιδαγωγεῖον.

Ὁ ἑλ. λαὸς παιδαγωγίας πρὸ πάντων ἀνάγκην ἔχει, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθοῦς προόδου. Ἐν ὅσῳ ὁ λαὸς μένη ἀπαιδαγώγητος, οὔτε τὰ πανεπιστήμια καὶ αἱ Ἀκαδημαῖαι ὠφελοῦσιν, οὔτε τὰ πολυτελῆ μέγαλα τῆς πρωτεύουσας δηλοῦσι πρόοδόν τινα πραγματικὴν, οὔτε οἱ νόμοι δύνανται ἀπροσκόπτως νὰ λειτουργῶσιν, οὔτε τὰ γράμματα καρποφοροῦσι. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο εἶναι ἀνατεθειμένον εἰς τοὺς διδασκάλους τοῦ ἔθνους καὶ εἰδικώτερον εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους. Τὰ παρθεναγωγεῖα ἠδύναντο βεβαίως τὰ μέγιστα καὶ κατὰ πρῶτον λόγον νὰ ἐπιδράσωσιν εἰς τὴν τοῦ λαοῦ διαπαιδαγώγησιν· ἀλλ' ὅπως ἔχουσι ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος ἴσως κακοῦ πρόξενον γίνονται· περὶ τούτων ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ μερικώτερον.

Ἡρὸς ἐκπλήρωσιν δὲ τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς τοῦ ὁ Ἑλλήν παιδαγωγὸς ἀνάγκη νὰ ἔχῃ τὴν καρδίαν του πλήρη στοργῆς πρὸς τὰ τέκνα τοῦ λαοῦ· ἢ πρὸς τοὺς μικροὺς παῖδας ἀληθῆς πατρικῆ ἀγάπης τοῦ διδασκάλου εἶναι ὁ κάλλιστος ὁδηγὸς εἰς τὴν χρῆσιν τῶν καταλλήλων μέσων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς παιδαγωγίας. Ὁ ὑπὸ τῆς εὐαγγελικῆς ἀγάπης ἐμπνεόμενος παιδαγωγὸς τάχιστα θέλει κατανοήσῃ, ὅτι τὰ ἀθῶα ταῦτα πλάσματα ἐκτιμῶσι πολλῶ τῶν ἡλικιωμένων κάλλιον τὴν φιλοστοργίαν τῶν περικυκλούντων αὐτά, ὅτι ἔχουσι λίαν εὐπλαστον τὴν φύσιν καὶ κυβερνῶνται πολὺ εὐκολώτερον διὰ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἥθους τῆς ἀγάπης ἢ διὰ τῆς βλοσυρότητος καὶ τῆς ῥάβδου. Ἡ ἑλληνὶς νεότης ἔχει πρὸ πάντων ἀνάγκην ἠθικῆς ἡμερώσεως· εἰς ταύτην δὲ συντελεῖ εἰπέρ τι καὶ ἄλλο ἢ θέα καὶ μελέτη τῆς ωραίας φύσεως τῆς ἡμετέρας πατρίδος· διὰ ταύτης ἐξεγείρεται ἡ παρατήρησις, ὁ δίκαιος θαυμασμός, ἡ ἔλλογος περιέργεια, ὑψοῦται δὲ τὸ πνεῦμα φυσικώτατα πρὸς τὸν πάνσοφον καὶ πανάγαθον Δημιουργὸν καὶ τὸ ἥθος βαθμηδὸν ἐξημεροῦται. Ἡ πρὸς τὴν ἐργασίαν κλίσις δὲν γεννᾶται διὰ μόνων συμβουλῶν, ἀλλὰ δι' αὐτῆς τῆς ἐργασίας, ἡ δὲ εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ὑπακοὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς αὐστηρᾶς ὑπακοῆς εἰς τὰς καλὰς διατάξεις τοῦ σχολείου, εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὁποίων ὁ παιδαγωγὸν διδάσκαλος ὀφείλει ν' ἀναπτύσῃ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν φρόνησιν, δεικνύμενος πάντοτε συνεπής. Τέλος ὁ ὑπὸ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ζήλου ἐμπνεόμενος διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς ἐπεκτείνει τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ ἐπίδρασιν ἐπὶ ὅλην τὴν κοινωνίαν, γινόμενος ἀληθῆς ἀναμορφωτῆς τοῦ λαοῦ.

ΒΛ. ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ